

Костюк Віктор Леонтійович

*Київський інститут інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
професор кафедри соціально-гуманітарних і правових дисциплін, доктор
юридичних наук, доцент*

ПРАВО НА ІНКЛЮЗИВНУ ОСВІТУ: ПРОБЛЕМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Просування України по шляху декларованих та системних соціальних реформ, виходячи із пріоритету реалізації принципів верховенства права, прав та свобод людини, утвердження основ громадянського суспільства передбачає за необхідне комплексне реформування освіти, зокрема, системне впровадження інклюзивної освіти як складової системи соціального захисту окремих категорій осіб. Насамперед, розвиток в Україні інклюзивної освіти спрямований на підвищення ефективності, дієвості та доступності права на освіту осіб з особливими освітніми потребами. Принагідно нагадати, що за змістом Конституції України (ст.53) [1] кожен має право на освіту. При цьому, держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам. Поділяючи позитивну спрямованість такого фундаментального конституційного права, питання розвитку інклюзивної освіти знаходиться поза конституційно-правовим забезпеченням. Разом із тим, як показує міжнародний та національний досвід[2, с.66-70], належне функціонування інклюзивної освіти мотивує розвиток безбар'єрного суспільного середовища на основі забезпечення дієвості та доступності відповідних послуг для людей з особливими освітніми потребами. Тобто йдеться про осіб, які повною мірою не можуть конкурувати у сфері освіти та, відповідно, виникає необхідність урахування їх індивідуальних освітніх потреб та інтересів. В умовах сьогодення, коли кількість осіб з особливими освітніми потребами зростає, насамперед, через зростання чисельності осіб з інвалідністю, деяких інших соціально вразливих категорій осіб[3] питання

системного реформування інклюзивної освіти є одним із ключових реформаторських завдань у соціальній сфері. Зокрема, в Україні проживає близько 167 тис. дітей з інвалідністю [4]. У зв'язку із цим, на особливу увагу заслуговують питання пов'язані із удосконаленням права на інклюзивну освіту, механізми його нормативно-правового забезпечення[5],[6].

Слід зауважити, що за своєю суттю, право на інклюзивну освіту: є важливим та ключовим елементом права на освіту як комплексного соціального права; зумовлене та тісно пов'язане із правом на соціальний захист; спрямоване на забезпечення якісних та доступних освітніх та інших супутніх послуг для осіб з інвалідністю та деяких інших категорій осіб (осіб з особливими освітніми потребами); сприяє інтеграції осіб з особливими освітніми потребами, насамперед, осіб з інвалідністю у суспільстві та державі.

Доречним буде відзначити, що в умовах сьогодення права на інклюзивну освіту залишається достатньо вразливим, що пов'язано із такими чинниками як: 1) неоднозначність ставлення у суспільстві щодо осіб з інвалідністю як осіб з рівними можливостями та правами; 2) недосконалість нормативно-правового забезпечення; 3) відсутність дієвих та доступних механізмів реалізації, гарантування та правової охорони; 4) відсутність належного матеріально-технічного забезпечення закладів освіти; 5) відсутність єдиної там комплексної стратегії розвитку інклюзивної освіти; 6) відсутність реєстру осіб з особливими освітніми потребами; 7) відсутність ефективного державного та громадського супроводу; 8) відсутність ефективного нагляду та контролю. Прикметною особливістю сьогодення є те, що активізація розвитку інклюзивної освіти відбувається за рахунок активних дій інститутів громадянського суспільства[7], які, переважно, мотивують державні інституції.

Перспективні та позитивні очікування щодо вдосконалення права на інклюзивну освіту пов'язані із нещодавно ухваленою парламентом освітньою реформою. Принагідно нагадати, що 5.09.2017 року Верховною Радою України ухвалено Закон України «Про освіту»[8]. Теоретико-правовий аналіз цього Закону, дозволяє констатувати, його, переважно, рамковий, декларативний характер та засвідчує необхідність прийняття додаткових нормативно-правових

актів. При цьому, по суті питанням щодо інклюзивної освіти присвячено декілька статей. По-перше, достатньо загальними видаються визначення термінів «особа з особливими освітніми потребами» та «інклюзивне навчання». Так, особа з особливими освітніми потребами - особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту. При цьому, інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. Очевидно, що такі трактування потребують сутнісного та змістовного уточнення. По-друге, концептуальні новації розглядуваного Закону є наступні: органи державної влади та органи місцевого самоврядування створюють умови для забезпечення прав і можливостей осіб з особливими освітніми потребами для здобуття ними освіти на всіх рівнях освіти з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів; органи державної влади, органи місцевого самоврядування та заклади освіти створюють умови для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами шляхом забезпечення розумного пристосування та універсального дизайну; навчання та виховання осіб з особливими освітніми потребами, зокрема тими, що спричинені порушенням розвитку та інвалідністю, у закладах дошкільної, позашкільної та середньої освіти здійснюються за рахунок коштів освітніх субвенцій, державного та місцевих бюджетів, інших джерел, не заборонених законодавством, у тому числі з урахуванням потреб дитини, визначених в індивідуальній програмі розвитку; заклади освіти за потреби утворюють інклюзивні та/або спеціальні групи і класи для навчання осіб з особливими освітніми потребами. У разі звернення особи з особливими освітніми потребами або її батьків така група або клас утворюється в обов'язковому порядку; заклади освіти зі спеціальними та інклюзивними групами і класами створюють умови для навчання осіб з особливими освітніми потребами відповідно до індивідуальної програми розвитку та з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей; особи з порушеннями фізичного, психічного, інтелектуального розвитку і сенсорними порушеннями забезпечуються у закладах освіти допоміжними

засобами для навчання; особам з особливими освітніми потребами надаються психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові послуги у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки; органи державної влади та органи місцевого самоврядування утворюють інклюзивно-ресурсні центри з метою забезпечення реалізації права на освіту та психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами.

Тенденціями удосконалення законодавчого забезпечення права на інклюзивну освіту є наступні: 1) формування інклюзивного (безбар'єрного) суспільства, у тому числі інклюзивного освітнього середовища; 2) вироблення єдиної Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти; 3) гармонізація державного управління з питань інклюзивної освіти; 4) підвищення доступності права на інклюзивну освіту; 5) посилення дієвості, прозорості та ефективності механізмів реалізації, гарантування та правової охорони права на інклюзивну освіту; 6) забезпечення ефективного державного та громадського супроводу права на інклюзивну освіту; 7) розробка проекту закону про інклюзивну освіту на основі міжнародного та національного досвіду, позитивних напрацювань шкіл соціального права; 8) громадське обговорення та проведення експертиз проекту закону про інклюзивну освіту; 9) ухвалення закону про інклюзивну освіту як результат консолідації інститутів громадянського суспільства та держави.

Список використаної літератури:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254-к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Миськів Л.І. Принципи, завдання та функції інклюзивної освіти як світової моделі соціалізації осіб з обмеженими можливостями/Л.І. Миськів//Європейські перспективи. – 2013. – №10. – С.66-70.
3. В Україні кількість людей з інвалідністю зросла до 2,6 млн і становить 6% населення //[Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://ua.112.ua/polityka/v-ukraini-kilkist-liudei-z-invalidnistiu-zrosla-do-6-naselennia-i-stanovyt-26-mln-422531.html>.

4. В Україні зростає кількість дітей з особливими освітніми потребами: // [Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://health.unian.ua/country/925442-v-ukrajini-zrostaе-kilkist-ditey-iz-osoblivimi-potrebami.html>.

5. Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.08.2011р. №872// Урядовий кур'єр від 20.08.2011р., №153.

6. Про внесення змін до Закону України «Про освіту» щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг: Закон України від 23.05. 2017р. № 2053-VIII// Відомості Верховної Ради України. – 2017. – №30. – Ст.332.

7. Україна зробила потужний крок у розвитку інклюзії// Електронний ресурс]: Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2354955-ukraina-zrobila-potuznij-krok-v-rozvitku-inkluzii-marina-porosenko.html>.

8. Про освіту: Закон України від 5.09.2017р. № 2145-VIII// Відомості Верховної Ради України. – 2017. – №38-39. – Ст.380.